

УДК 343.4

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.51>

ДО ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

Панькевич В.М.,

доцент кафедри права

Вінницького торговельно-економічного інституту ДТЕУ,

кандидат юридичних наук, доцент,

<https://orcid.org/0000-0003-0298-0033>v.pankevych@vtei.edu.ua**Сухоребра Т.І.,**

завідувач кафедри права

Вінницького торговельно-економічного інституту ДТЕУ,

кандидат юридичних наук, доцент,

<https://orcid.org/0000-0002-2918-4574>t.sukhorebra@vtei.edu.ua**Панькевич В.М., Сухоребра Т.І. До питання кримінальної відповідальності за домашнє насильство.**

У статті проводиться аналіз норми кримінального законодавства України у сфері кримінально-правової протидії домашньому насильству. Визначено, що кримінальну відповідальність за домашнє насильство закріплено у ст.126-1 Розділу II Особливої частини «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи» КК України.

Зроблено висновок про те, що предметом суспільних відносин, які забезпечують життя, фізичну недоторканність та здоров'я особи, є група «природних» прав людини на життя, фізичну недоторканність та здоров'я. Зазначений висновок демонструє невідповідність назви розділу II Особливої частини КК України групі суспільних відносин, які поставлені у ній під кримінально-правову охорону, щодо закріплення кримінальної відповідальності за домашнє насильство. Тому робиться висновок про доцільність розміщення кримінально-правової норми, яка передбачає відповідальність за домашнє насильство, в окремому додатково створеному розділі Особливої частини КК України, разом з іншими кримінальними правопорушеннями, які посягають на сімейні правовідносини, зокрема ст. ст. 150-1, 151-2, 164-169 КК України.

Відзначено, що за сукупністю кримінальних правопорушень слід кваліфікувати домашнє насильство, пов'язане з катуванням (ст.127 КК України), кваліфікованим видом нанесення побоїв і мордувань (ч.2 ст. 126 КК України), кваліфікованим видом погрози вбивством (ч.2 ст.129 КК України), умисним нанесенням середньої тяжкості та тяжких тілесних ушкоджень, доведенням до самогубства (ст.ст.120-122 КК України) та умисним вбивством (ст. 115 КК України). При цьому,

завдання при домашньому насильстві умисних легких тілесних ушкоджень (ст.125 КК України), а також основний склад побоїв і мордувань (ч.1 ст.126 КК України) та основний склад погрози вбивством (ч.1 ст.129 КК України) кваліфікації за сукупністю не вимагає.

Зауважується, що одними з недоліків законодавчої дефініції домашнього насильства є ознака систематичності, тлумачення якої залишено на розсуд правозастосовної практики. Крім того, законодавцем не розкрито конкретні способи видів домашнього насильства, а сам склад правопорушення, будучи матеріальним, містить наслідки, сутність яких встановити дуже складно. До недоліків законодавчої конструкції ст.126-1 КК України авторами також віднесено відсутність кваліфікованих та особливо кваліфікованих ознак домашнього насильства, що не дозволяє ефективно диференціювати застосування кримінально-правових засобів, реалізуючи право суддівської дискреції.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, кримінальне покарання, насильство, сім'я, кримінально-правова кваліфікація.

Pankevich V.M., Sukhorebra T.I. On the issue of criminal liability for domestic violence.

The article analyzes the norm of the criminal legislation of Ukraine in the field of criminal law counteraction to domestic violence. It is determined that criminal liability for domestic violence is enshrined in Article 126-1 of Section II of the Special Part «Criminal offenses against life and health of a person» of the Criminal Code of Ukraine.

It is concluded that the subject of social relations that ensure life, physical integrity and health of a person is a group of «natural» human rights to life, physical integrity and health. This conclusion demonstrates the inconsistency of the

title of Section II of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine to the group of public relations, which are placed under its criminal protection, on the consolidation of criminal liability for domestic violence. Therefore, it is concluded that the criminal law, which provides for liability for domestic violence, in a separate additional section of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, along with other criminal offenses that encroach on family law, including Articles 150-1, 151-2, 164-169 of the Criminal Code of Ukraine.

It is noted that the set of criminal offenses should be classified as domestic violence related to torture (Article 127 of the Criminal Code of Ukraine), a qualified type of beatings and killings (Part 2 of Article 126 of the Criminal Code of Ukraine), a qualified threat of murder Article 129 of the Criminal Code of Ukraine), intentional infliction of moderate and grievous bodily harm, leading to suicide (Articles 120-122 of the Criminal Code of Ukraine) and premeditated murder (Article 115 of the Criminal Code of Ukraine). At the same time, the task of domestic violence of intentional light bodily harm (Article 125 of the Criminal Code of Ukraine), as well as the main composition of beatings and beatings (Part 1 of Article 126 of the Criminal Code of Ukraine) and the main composition of the threat of murder) does not require qualification in the aggregate.

It is noted that one of the shortcomings of the legal definition of domestic violence is a sign of systematicity, the interpretation of which is left to the discretion of law enforcement practice. In addition, the legislator did not disclose specific methods of domestic violence, and the very composition of the offense, being material, contains consequences, the essence of which is very difficult to establish. The shortcomings of the legislative structure of Article 126-1 of the Criminal Code of Ukraine include the lack of qualified and especially qualified signs of domestic violence, which does not allow to effectively differentiate the use of criminal remedies, exercising the right of judicial discretion.

Key words: criminal offense, criminal punishment, violence, family, criminal qualification.

Постановка проблеми. Право на сім'ю практично у всіх країнах світу відноситься до одного з ключових «природних» прав людини, яке гарантує можливість особи бути учасником сімейних суспільних відносин. Ментальність Українського народу обумовила визначення інституту сім'ї як ключового в системі соціальних відносин, що до цього часу в більшій мірі врегульовані нормами моралі, релігії, звичаїв та традицій. Водночас такі норми не в змозі забезпечити необхідний рівень соціального порядку, про що свідчать відповідні статистичні дані: в Україні майже 70% жінок мають різні форми сімейного насильства, 35%

неповнолітніх систематично страждають від жорстких форм батьківського виховання. Понад 1/3 умисних вбивств та тяжких тілесних ушкоджень скоюються саме в сім'ї [1, с.192]. Ці обставини свідчать про значну актуальність проведення наукових досліджень у сфері кримінально-правової протидії домашнього насильства.

Стан опрацювання Суттєвий внесок у теоретичну розробку проблем кримінальної відповідальності за домашнє насильство здійснили такі вчені як П.С. Біленко, О.О. Біловол, О.С. Бондаренко, А.А. Вознюк, Н.І. Гнатюк, В.В. Голина, О.О. Гриньків, Н.В. Довгань-Бочкова, О.О. Дудоров, З.А. Загиней-Заболотенко, О.І. Зінсу, В.О. Іващенко, О.О. Книженко, Н.І. Лесяк, Я.Г. Лизогуб, К. В. Мінакова, Т.П. Мінка, М.І. Панов, К.М. Плутицька, О.В. Степаненко, М.І. Хавронюк, О.В. Харитонова, С.В. Якімова та інші. Однак, динамічний стан правозастосування відповідної кримінально-правової норми та окремі пов'язані з цим проблеми обумовлюють необхідність проведення подальших наукових розвідок в цій царині.

Вищезазначені обставини зумовлюють проведення цього дослідження у формі наукової статті, **метою** якої є здійснення кримінально-правової характеристики складу кримінального правопорушення, що передбачає кримінальну відповідальність за домашнє насильство, внесення пропозиції по удосконаленню чинної редакції Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 3 Конституції України людина, її життя та здоров'я, честь та гідність, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [2].

З метою виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань щодо надійної охорони прав людини, у тому числі на особисту недоторканність, а також необхідністю встановлення захисту від усіх форм насильства, вітчизняний законодавець закріпив кримінальну відповідальність за домашнє насильство у ст.126-1 Розділу II Особливої частини «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи» КК України [3].

Здійснюючи аналіз об'єкта вищезгаданого складу кримінального правопорушення слід врахувати місце його розміщення в Особливій частині КК України. Така позиція законодавця стала джерелом слухних наукових дискусій щодо об'єкта цього кримінального правопорушення. Так, О. Біловол приходять до висновку, що об'єктом домашнього насильства виступає: 1) потерпілий, тобто подружжя або колишнє подружжя або іншу особу, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних чи близьких відносинах, його невід'ємне благо – здоров'я; 2) права людини (потерпілого) на життя та охорону здоров'я, честі, свободі та

гідності, на освіту, недоторканність житла, господарську діяльність, достатній життєвий рівень для себе та своєї сім'ї, право власності, трудові права; 3) соціальні зв'язки між членами товариства щодо реалізації зазначених прав у формі правовідносин [4, с.233]. В. Іващенко зазначає, що безпосереднім об'єктом домашнього насильства є здоров'я людини [5, с.201].

А. Вознюк визначає об'єктом цього правопорушення суспільні відносини щодо кримінально-правової охорони фізичного та психологічного здоров'я одного з подружжя або колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних чи близьких стосунках. Додатковим факультативним об'єктом цього злочину, на його думку, можуть бути право власності, воля, честь та гідність особи, сімейні та близькі стосунки. У той самий час, як слушно зазначає вчений, аналіз диспозиції статті, зокрема, передбачених у ній суспільно небезпечних діянь, свідчить у тому, що основний безпосередній об'єкт цього злочину не обмежується лише здоров'ям особи. Це дає підстави для дискусії про місце злочину, передбаченого ст.126-1 КК України, у системі Особливої частини КК України [6, с. 8].

Криміналіст О. Бондаренко визначає основним безпосереднім об'єктом досліджуваного злочину здоров'я. Додатковим факультативним об'єктом може бути честь, гідність особистості, її психічна недоторканність, сімейні стосунки тощо. При цьому, вона справедливо зауважує, що через викладене виникає закономірне питання, чому ж економічне домашнє насильство як форма домашнього насильства є злочином проти життя та здоров'я особистості? Адже за своєю суттю та виразом не спрямовано на безпосередній об'єкт фізичного чи психологічного насильства [7, с.104].

Т. Мінка визначає родовим об'єктом домашнього насильства суспільні відносини з охорони життя та здоров'я потерпілої особи. При цьому вчений вважає, що основний безпосередній об'єкт цього кримінального правопорушення є альтернативним і залежить від характеру насильницьких дій та наслідків. У разі фізичного насильства безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення є відносини, що забезпечують тілесну недоторканність, недоторканність життя та здоров'я людини. У разі скоєння психологічного насильства безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення є нормальний психоемоційний стан потерпілого. Якщо відбувається економічне насильство, то порушуються відносини власності, декларація про гідний життєвий рівень, декларація про працю, заборона примусову працю, декларація про освіту тощо [8, с. 99].

На нашу думку, враховуючи назву розділу II Особливої частини КК України, слід зробити висновок про те, що предметом суспільних відно-

син, які забезпечують життя, фізичну недоторканність та здоров'я особи, є група «природних» прав людини на життя, фізичну недоторканність та здоров'я. Зроблений висновок демонструє невідповідність назви розділу II Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи» групі суспільних відносин, які поставлені у ній під кримінально-правову охорону, щодо закріплення кримінальної відповідальності за домашнє насильство. Адже основним безпосереднім об'єктом зазначеного кримінального правопорушення є сімейні відносини, в яких виключається будь-яка форма насильства, а додатковими об'єктами можуть бути відносини права на власність, достатній життєвий рівень, працю, освіту. Тому, на наш погляд, більш логічним виглядало б розміщення кримінально-правової норми, яка передбачає відповідальність за домашнє насильство, в окремому додатково створеному розділі Особливої частини КК України, куди слід було б помістити інші кримінальні правопорушення, які посягають на сімейні правовідносини, зокрема, ст.ст. 150-1, 151-2, 164-169 КК України.

Таку ідею частково реалізовано авторами Проекту Кримінального кодексу України, підготовленого робочою групою з питань розвитку кримінального права у складі Комісії з правової реформи, що діє відповідно до Указу Президента України № 584/2019 від 7 серпня 2019 р. У зазначеному Проекті кримінально-правової охорони сімейних відносин присвячується окремий розділ 4.6. «Злочини та провини проти сім'ї, дітей та інших уразливих осіб» [9].

Кримінальне правопорушення, відповідальність за яке передбачено ст.126-1 КК України, сконструйовано з матеріальним складом, тобто вважається завершеним у момент настання таких наслідків як фізичні чи психологічні страждання, розлади здоров'я, втрата працездатності, емоційна залежність чи погіршення якості життя потерпілої особи.

Домашнє насильство у вітчизняному законодавстві віднесено до категорії нетяжких злочинів і за його скоєння передбачено такі основні альтернативні покарання як громадські роботи на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин або арешт на строк до шести місяців, або обмеження волі на строк до п'яти років, або позбавлення волі терміном до двох років.

Враховуючи види та розміри покарань, що передбачені у ст.126-1 КК України, слід зазначити наступне: за сукупністю кримінальних правопорушень слід кваліфікувати домашнє насильство, пов'язане з катуванням (ст.127 КК України), кваліфікованим видом нанесення побоїв і мордувань (ч.2 ст. 126 КК України), кваліфікованим видом погрози вбивством (ч.2 ст.129 КК України), умисним нанесенням середньої тяжкості та тяжких тілесних ушкоджень, доведенням до самогубства

(ст.ст.120-122 КК України) та умисним вбивством (ст. 115 КК України). При цьому, нанесення під час домашнього насильства умисних легких тілесних ушкоджень (ст.125 КК України), а також основний склад побоїв і мордувань (ч.1 ст.126 КК України) та основний склад погрози вбивством (ч.1 ст.129 КК України) кваліфікації за сукупністю не вимагають.

Кримінально-правове законодавство України під домашнім насильством розуміє систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя або колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних чи психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілого. Аналізуючи зазначену дефініцію, слід зазначити, що одними з її недоліків, на нашу думку, є закріплення у складі кримінального правопорушення такої ознаки об'єктивної сторони як систематичність, тлумачення якого залишено на відкуп правозастосовної практики, що, в свою чергу, не виключає випадків суб'єктивізму та відсутності єдності застосування. Крім того, законодавцем не розкриваються конкретні способи видів домашнього насильства, а сам склад кримінального правопорушення, будучи матеріальним, містить наслідки, сутність яких встановити дуже складно, тим більше, довести їх процесуально. До недоліків законодавчої конструкції ст.126-1 КК України слід, на нашу думку, також віднести відсутність кваліфікованих та особливо кваліфікованих ознак домашнього насильства, що не дозволяє ефективно диференціювати застосування кримінально-правових засобів, реалізуючи право суддівської дискреції.

Висновки. Підводячи підсумок, слід зауважити, що вітчизняне кримінальне законодавство містить норму, яка забезпечує кримінально-правову охорону суспільних відносин у сфері дотримання особистої недоторканності у сімейних відносинах та заборону застосування будь-яких форм насильства. Однак, місце розміщення кримінально-правової норми, що передбачає відповідальність за домашнє насильство в КК України, підлягає перегляду шляхом створення окремого додаткового розділу Особливої частини КК України, куди, крім цієї норми, слід помістити інші

кримінальні правопорушення, які посягають на сімейні правовідносини, зокрема, передбачені ст.ст. 150-1, 151-2, 164-169 КК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Якимова С.В. Лесяк Н.І. Домашнє насильство як вид кримінального правопорушення за законодавством України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 3. С. 192–194.
2. Конституція України : Основний Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 07.05.2022).
3. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 5 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25-26, ст. 131.
4. Біловол О. Проблемні аспекти визначення основного безпосереднього об'єкта складу злочину, передбаченого ст. 126-1 КК України. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 5. С. 227–234.
5. Іващенко В.О. Домашнє насильство: аналіз складу злочину. Матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу: «Криминологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення». 22 березня 2019р. [редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 200–203.
6. Вознюк А.А. Кримінальна відповідальність за домашнє на сільство: актуальні питання теорії та практики. *Форум Права*. 2019. №55(2). С. 6–14.
7. Бондаренко О.С. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство в Україні. *Право-ві горизонти*. 2019. С. 102–107.
8. Мінка Т.П. Розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. Кишинев. 2019. №1. С. 98–101.
9. Проект Кримінального кодексу України, підготовлений Рабочою групою з питань розвитку кримінального права станом на 12.12.2021 р. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (дата звернення: 07.05.2022).